

2. Seminář z Vývojové psychologie I

Dětská hra

Školní dítě ve škole a v rodině

Definice hry

- Existují rozmanité definice hry, její funkce, různá dělení dle jednotlivých autorů a jejich teorií (viz. dále)
- Obecně: pohyby dítěte, které neslouží k uspokojení zákl. biologických potřeb ani nejsou obrannými reakcemi (již ve velmi raném věku)
- Podněcuje k opakování a zřejmě vyvolává uspokojení nemluvněte
- Nemůže být pozorována u vyšších savců, pokud nejsou naplněny jejich zákl. potřeby

Charakteristiky hry

- Společný rys her: přinášejí uspokojení a podněcují k opakování - K. Bühler mluví o funkční libosti
- Spontánnost, tvořivost, objevnost (hra, která je naprogramovaná nebo nařízená přestává být hrou...)

Funkce hry

- Hra je pro děti jednou z nejdůležitějších činností (zejména v předškolním věku si dítě hraje prav. nejintenzivněji)
- Jejím prostřednictvím poznává dítě samo sebe i svět kolem
- Pro dítě je vlastně obdobou práce a dítě ji také vážně vnímá (možnost seberealizace, rozvoje schopností, zdroj sebehodnocení)
- Biologický význam – rozvoj synapsí v mozku jako reakce na vnější podněty (pokud dítě nemá dostatečně podnětné prostředí může dojít k opoždění vývoje)

Funkce hry

- Hra má významnou úlohu v socializačním procesu, v rámci rozvoje kognitivních schopností, motoriky, emoční sféře (uspokojení potřeb)
- Rozvoj vnímání, poznávání, komunikace s okolím, osvojení si nových a správných modelů chování (pravidla ve hře vedou k respektu k druhým, spolupráci a podřízení svých zájmů společnému cíli – u velmi malých dětí se ve hře obvykle nevyskytují)
- Díky hře si dítě zkouší řešení různých problémů a situací (učení), se kterými se může setkat
- Obecně tedy hra úzce souvisí s procesem učení a je jedním z prostředků výchovy...
- má vliv i na utváření citového pouta (budoucí základna mezilidských vztahů)

Hra a její využití v psychologii

- Význam v psychodiagnostice (v PPP – postavení dítěte v rodině – např. pomocí hry s panenkami, sceno-test atp., v raném věku lze na základě pozorování hry určit úroveň psychomotorického rozvoje, případná opoždění, abnormality atd.)
- hra je i určitou formou terapie – dítě si odreagovává emoční napětí, vyrovnává se s problémy, zažívá při ní pocit bezpečí
- v dětském věku se hry cíleně využívá v rámci odborné a systematické psychoterapie namísto rozhovoru (či jiných metod) jako hlavní metody či nástroje ter. působení

Hra v raném věku

- 1. pouze manipulace s hračkami –
rozvoj obratnosti rukou, postupně celého těla
- 2. věci se stávají prostředkem kontaktu dítěte s
dospělými - vyhazování hraček z postýlky –
podávání
- 3. jakmile začíná chodit - prudký rozvoj aktivity -
experimentuje se vším, co je v akčním radiu
jeho lokomočních možností

Vývoj hry v raném věku

Kojenec – zaměřuje se hlavně na rozvoj motoriky, procvičování pohybů, experimentace

Batole – převažuje předcvičování (běhání, skákání)

- Funkční hra (cca 1 r) – přiloží např. hřebínek k vlasům
- Paralelní hra (cca 2 r) – děti si hrají podobným způsobem, ale každé samo
- Společná, asociativní hra (předškolní věk, počátky cca 2,5 r)
- Kooperativní hra (organizovaná, s rozdělenými rolemi)

Hra – sociální kontext

- Např. hra na "kuku": matka a dvouleté batole, v okamžiku, kdy si zakryje matka obličej, dítě zvažní, ale poté se zase směje (když svůj obličej odkryje) - jakýsi citový trénink – dítě překonává velmi krátkodobý strach ze ztráty matky, příp. nějakého předmětu
- Čím je dítě vyspělejší, tím více zapojuje do hry soc. vztahy, jejichž diferencované vyjádření mu umožňuje rozvoj řeči; přibývá her námětových (na maminku, řidiče ap.) a konstruktivních (stavění domu z kostek, lego ...)
- Malé dítě si hrálo většinou samo, ke konci předškolního věku však vyhledává stále více společnost vrstevníků, které dospělí nemohou nahradit

Hra

- Hra má vývojovou dynamiku - v urč. věkovém obd. jsou atraktivnější urč. hračky; např. "sběratelství" - kolem 10. roku věku; v pubertě vytlačeno např. sport. hrami apod.
- S věkem se mění i akční radius her - mladší děti si raději hrají na jednom - známém místě, starší děti touží po změně, střídání a také ve hře uplatňují potřebu nezávislosti
- Hra dospělých má především charakter oddechu

Klasifikace her

- Senzomotorická: s prsty, radost z pohybu, 1-2 r
- Informační: explorační chování
- Konstrukční: používá předměty, kreslí
- Symbolická: s panenkou, na indiány
- Rolová: sociální, na rodinu, na školu
- S pravidly
- Pohybové hry
- Individuální vs. Sociální
- Instinktivní vs. Motorické vs. Intelektuální

Teorie hry

- Snaží se odpovědět na otázku, pro si děti hrají ...
- Západní autoři - častěji interpretace biol., hra se chápe ve službách regulace celého organismu
- Sovětští autoři - vychází z analýzy činnosti a ve hře spatřují prostředek k poznávání světa a zacházení s předměty
- Dle **Flintera** – 2 pohledy :
 - 1) napomáhá rozumnému a účelnému životu – vede k osvojování dovedností užitečných pro život, napomáhá k obnovení sil, k uvolnění i překonání sociálních nároků.
 - 2) hra má smysl sama o sobě – je jednou ze základních životních potřeb člověka ve všech kulturách a nepotřebuje být obhajována jinými důvody. Souvisí se svobodou člověka, s jeho tvůrčí, fantazijní a uměleckou schopností

Teorie hry

- **Spencer** - hra nenapomáhá přímo k zajištění podmínek pro život nevyhnutelných
 - nižší živočichové - veškeré síly na zajištění přežití
 - vyšší živočichové - mají při uspokojování potřeb přebytek sil a tyto přebytky uplatňují ve hře
- **K. Gross** - hra je cvičení, které je určováno instinkty - proti hypotéze o přebytku energie - zvířecí mládě i dítě si často hrají do vysílení
 - hra je cvičením, které je přípravou k budoucí činnosti, tyto cv. jsou podmíněny vrozenými dispozicemi, na jejichž základě vznikají nové útvary
 - tato teorie vychází z biol. předpokladů, nerespektuje soc. podm., má teleologický ráz

Teorie hry

- **K. P. Ušinskij** - hra vznikla z práce
 - obsah hry je odrazem prakt. činností
 - dětská touha po hře - snaha aktivně se zúčastnit života dospělých
- **Makarenko** - shoda mezi hrou a prací je v tom, že radost, kterou způsobuje hra i práce je radost tvůrčí, a že v obou cítí dítě zodpovědnost za splnění záměru
- **A.N. Leont'jev** - srovnání hry některých živočichů a dětí
 - rozdíl - při děts. hře nejde o instinktivní, ale o lidskou předmětnou činnost
 - dítě chce jednat jako dospělý (řídít auto , žehlit, ap.), ale neovládá operace k tomu potřebné
 - vyřešení tohoto rozporu lze vyřešit pouze ve hře
 - názor, že dítě si situace nepředstavuje, aniž by si hrálo (není všeobecně uznávaný)

Teorie hry

- **Lorenz** - zvědavost mláďat jako "apetence" po neznámém, které je pramenem hravé aktivity
- **Berlyne** - základ hry- rozvíjení různých způsobů zvědavosti; pojetím blízké Pavlovovu orientačně pátracímu reflexu
- **Remplein** - pojem hry je multikondicionálním - není možné interpretovat hru pouze na zákl. jedné z teorií - hra= činnost, která má své fyziologické příčiny v přebytku E zdravého organismu, své psychologické kořeny v potřebě činnosti a ve směřování k libosti (u dospělých také ve vědomé potřebě rekreace), jakož i v potřebě po vzrušení, zvyšující kladné životní pocity a která má svůj vývojový smysl ve formování fyzických i duš. schopností a rozvíjení sebevědomí

Znaky hry

- **Heckhausen** - 5 hl. znaků hry:
 - Není vázána účelem
 - Je ve fci aktivačního okruhu, tzn. že jedinec hledá změnu napětí nebo uvolnění
 - Dochází v ní k vyrovnávání jedince s urč. úsekem reálného světa formou jednání
 - uplatňuje se v ní nediferencovaná cílová struktura a bezprostřední cílová perspektiva (teď a tady)
 - má charakter kvazireality, tzn. vytváří něco "jakoby" (fikční hry podle Buhlera, iluzorní hry dle Droose)
- **Tardy** - další znak - silné dojmy pudí čl. k tomu, aby je vyjádřil

Vztah hry a práce

- Hra - činnost , která má hodnotu a smysl sama o sobě
- Práce - získává hodnotu zvenčí - je prostředkem k cíli, jímž je dosažení hodnot materiálních, mravních, prospěch rodiny, společnosti
- Z toho hlediska je hra autonomní, práce heteronomní
- Hra je nezbytným předstupněm prac. aktivity, je z hlediska dítěte stejně závažnou činností jako práce
- Úloha hry v dětství nekončí, umožňuje jedinci v kterémkoli věku vyrovnávat stavy napětí i poklesu aktivační úrovně, přináší nasycení neuspokojených potřeb (může být tedy prostředkem seberealizace)

Hra - videa

- Význam hry u dětí
- <http://www.youtube.com/watch?v=4zf4t0k70qM>
- Hra u kojenců
- <http://www.youtube.com/watch?v=Yq2woar8GFc&feature=related>
- Batolecí vs. předškolní věk
- <http://www.youtube.com/watch?v=1to1JaBkKdc>
- Rolová hra v předškolním až mladším školním věku
- <http://www.youtube.com/watch?v=9INhh43JmO4>
- Současné možnosti – jaká je budoucnost dětské hry?
- <http://www.youtube.com/watch?v=IGXP1092Oy0>

Školní věk

- Dělí se do tří období:
- **Raný školní věk:** od nástupu do školy, až do 8-9 let, projevuje se zejména ve vztahu ke škole
- **Střední školní věk („věk střízlivého realismu“, nejprve naivní, potom kritický realismus):** cca do 11-12 let (druhý stupeň ZŠ), někdy se považuje za fázi přípravy na dospívání, neobsahuje žádný významný mezník – nebo změny spíše nejsou tak viditelné (Erikson - období citové vyrovnanosti, Freud - období latence, Piaget – stadium konkrétních operací), dítě se nyní plynule rozvíjí ve všech oblastech
- **Starší školní věk:** období druhého stupně základní školy, až do ukončení povinné školní docházky (asi 15 let), z biologického hlediska jde o období pubescence, řadí se až k adolescenci

Vstup dítěte do školy

- Obvykle po 6. roce života = pro dítě jde o velice významnou změnu, znamená značnou zátěž, dítě často jeví známky nepřizpůsobení
- Pro vstup do školy je nutný určitý stupeň maturace CNS (biologická zralost) + tělesná zralost (první proměna tělesné stavby) + kognitivní zralost + emoční a sociální zralost
- Úspěšnost dítěte ve škole, adaptace a začlenění do kolektivu značně ovlivňuje sebehodnocení dítěte, formuje jeho sebepojetí, má vliv na budoucí fungování v životě, interpersonální vztahy atd.

Socializace v mladším školním věku

- **Rodina:** Stále důležitou součástí identity školáka, rodiče bývají ještě zpočátku reálným modelem, zdrojem emoční podpory, ovlivňují potřeby seberealizace, nabízí model pro budoucnost, jsou formální autorita v mladším školním věku bez výhrady akceptovaná, stanovují, jakou důležitost bude školák přisuzovat škole a celkově úspěchu v práci, v rámci rodiny má každý člen svoji roli
- **Matka:** její role se nemění, zůstává oporou, autoritou, pečovatelem a ochranitelem, je s dětmi v každodenním kontaktu
- **Otec:** může být zdrojem poznatků, představuje větší autoritu než matka

Socializace v mladším školním věku

- Vztahy mezi rodiči bývají modelem pro budoucí partnerské vztahy, pokud je vztah mezi rodiči narušený, projevuje se to na celé rodině, při rozvodu se změní chování k dětem, do hry mohou vstoupit i nevlastní rodiče
- **Sourozenci:** ve školním věku se stabilizují, často soupeří, ale i spolupracují, mají společné zážitky, ovlivňují se přímo i nepřímo, specifická je role jedináčka
- **Škola:** Ve školním věku je nyní kromě hry velmi důležitá **práce** = schopnost vykonávat úkoly, které nejsou samy o sobě příjemné, ale jsou konány pro zamýšlený cíl – je to jedna z charakteristik školní zralosti a důležitý aspekt pro začlenění do společnosti
- Umožňuje různé role (školáka, spolužáka, žáka). Slouží k postupné integraci do společnosti. Může zaujmout různé postoje k těmto rolím. V začátcích školní docházky je významný také vztah k učiteli.

Socializace v mladším školním věku

- Roste vliv školní skupiny místo učitele (ten má vliv hlavně na začátku šk. období)
- Mezi 8 a 10 rokem vrcholí socializace k přejímání ženských a mužských dovedností – tato identifikace s vlastní pohlavní rolí se projevuje např. i v kresbě, volbě předběžného povolání
- Hra již je složitější, realističtější – na významu nabírá práce!

Kognitivní vývoj – mladší školní věk

- Piaget: stadium konkrétních operací
 - Přejít od názorového myšlení na logické usuzování týkající se konkrétních obsahů, jevů
 - Mezi 6 a 7 r. D chápe identitu, reverzibilitu, spojení myšlenkových procesů do 1 sekvence (výška a šířka skleničky), zahrnutí prvků do třídy, příčinné vztahy

Kognitivní vývoj – starší školní věk (dospívání)

- Piaget - stadium formálních operací
 - Mentální operace s abstraktními pojmy a symboly, nemusí mít fyzickou – konkrétní podobu
 - Schopné zaujmout jiný pohled než je svůj vlastní
 - Chápe abstraktní pojmy jako právo, spravedlnost ...
 - Formální usuzování (bez představivosti)

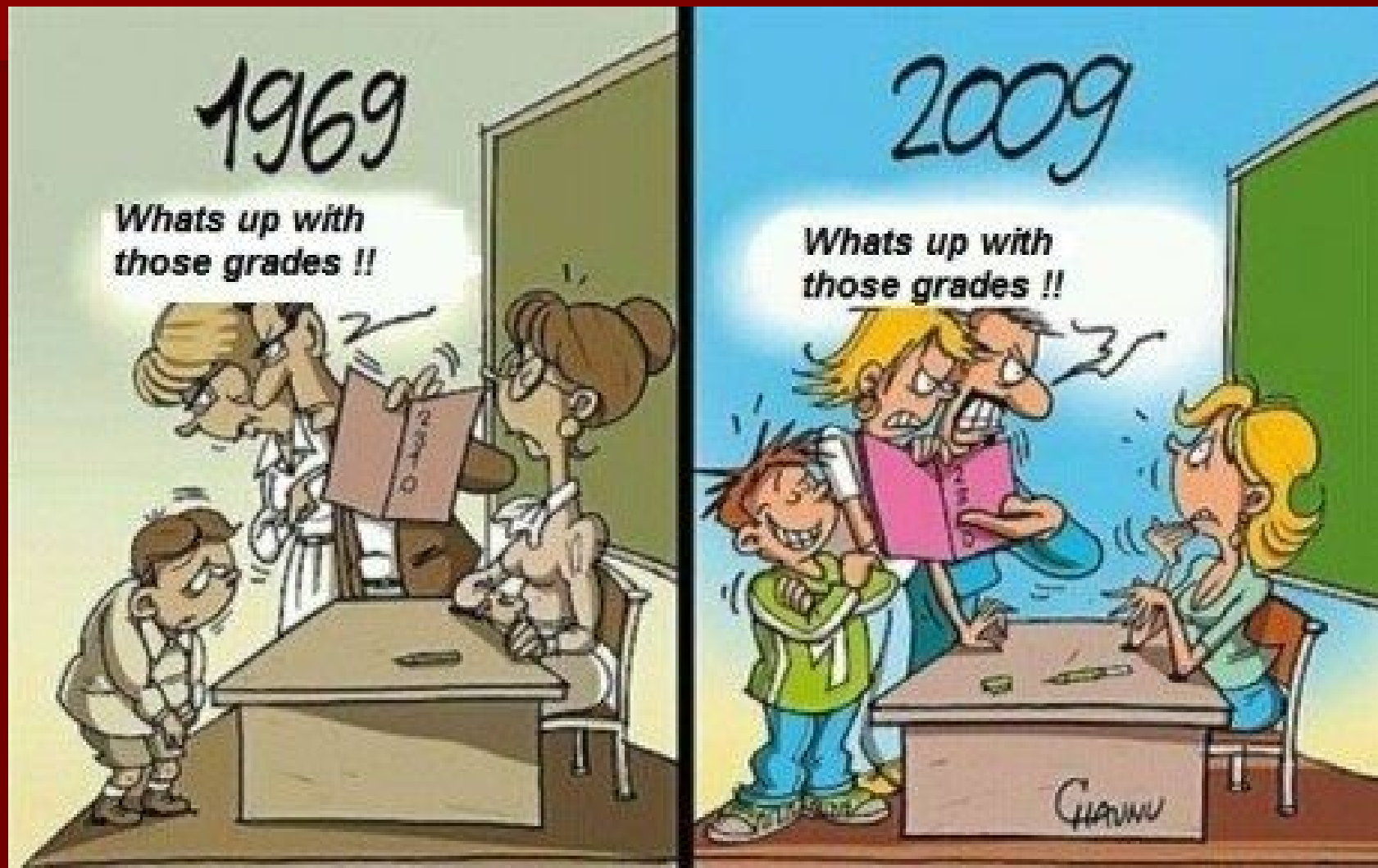
Vývoj morálky

- Piaget: (závisí na kognitivním vývoji)
 - 1) Heteronomní
 - D plně závislé na autoritě dospělého
 - 1) Autonomní
 - od 7,8 – samo určuje pravidla a trvá na jejich rigidním dodržování
 - od 11,12 – proniká do podstaty mravního hodnocení, přihlíží k motivům, situaci

Vývoj morálky

- Kohlberg: (rozpracoval Piagetovu teorii)
 - 1) Předkonvenční: (školní věk) heteronomní X stadium instrumentálního naivního hedonismu
 - 2) Konvenční: (pubescence) morálka hodného dítěte X morálka svědomí a autority
 - 3) Postkonvenční: (adolescence) morálka jako forma společenské smlouvy X morálka vyplývající z univerzálních etických principů

Rodina x škola

Rodina x škola

- Škola je pro dítě důležitým formativním vlivem, rozšiřujícím sociální pole rodiny o společenskou instituci
- Důležitá je spolupráce na ose rodiče – dítě – škola
- Z pozice odborníka-psychologa (klinického či z PPP) je podstatné nestranit nikomu, naopak podpořit spolupráci všech zúčastněných ve prospěch dítěte